

De vrijheid van onderwijs ingekleurd

Gesprek met Georges Monard over vervlogen
en nieuwe tijden

Opgetekend door Ann Verreth (ACW-studiedienst)

De geschiedenis herhaalt zich: een boutade van formaat. Alleen in de Vlaamse onderwijswereld lijkt die meer dan terecht gebruikt. Of toch niet?

Ergens eind de jaren zestig was er een groep jongeren met een manifest over de toekomst van het onderwijslandschap. Vandaag is er een groep ouderen (niet oud oud, '68-ers zeg maar) met plannen. De redactie van *De gids op maatschappelijk gebied* vroeg een ervaringsdeskundige van toen en nu om te reflecteren over nu. In dit gesprek met Georges Monard – want hem bedoelen we – fungeerden Luc Martens (CDE&V), Wouter Beke (KU Leuven) en Ann Verreth als 'sparringpartner'.

MANIFEST VOOR DE UITBOUW VAN DE PLURALISTISCHE GEMEENSCHAPSSCHOOL

Na meer dan dertig jaar verdient het concept van toen opfrissing. De CVP-jongeren van destijds publiceerden enkele manifesten. Eén ervan was een nieuwe visie op de uitbouw van scholen en onderwijs. Dit gebeurde aan de vooravond van de herziening van het schoolpact, in de nasleep van mei '68 en in een daarmee samenhangend klimaat van pogingen tot progressieve frontvorming. Onderwijs leek een sleutel, maar tevens een te nemen hindernis om te komen tot een bundeling van krachten in linkse kringen.

Waar ging het in 1969 om?

De vrijheid van onderwijs, zoals uitgewerkt in het schoolpact van 1958, werd beschouwd als te sterk gebaseerd op de liberale rechtsstaat. In een sociale welvaartsstaat opteert men voor een pluralistische gemeenschapsschool. In deze laatste eerbiedigt men de opvattingen van eenieder en kan elkeen zich verrijken met en vanuit de confrontatie tussen deze verschillende levensopvattingen. Het is deze nieuwe grondhouding die, volgens de waterdragers van dit manifest, aan de basis moet liggen van een herziening van het schoolpact. In elk bestaand onderwijsnet dient een evolutie op gang gebracht om naar het model van pluralistische gemeenschapsscholen toe te groeien, te beginnen met het creëren van meer openheid in elk van de netten. Het pad dient geëffend om ook pluralistische gemeenschapsscholen kansen te geven. Daarnaast voorzag men in datzelfde manifest instrumenten om een onderwijsbeleid die naam waardig te voeren.

Vanwaar de pluralistische gemeenschapsschool? Het waarborgen van een grondwettelijk recht op onderwijs impliceert, volgens de

manifestschrijvers, de noodzaak tot het verstrekken van onderwijs door de gemeenschap. Het karakter van dit onderwijs moet een antwoord bieden op diverse levensbeschouwingen. Deze verscheidenheid dient actief aangewend; verrijking via dialoog tussen levensbeschouwingen dus. Hieruit kan rechtstreeks afgeleid worden dat het geenszins de bedoeling was om neutraal onderwijs in de gemeenschapsschool aan te bieden. Niet neutraal, wel pluralistisch. Deze invulling van het karakter werd trouwens ook gezien als een manier om het onderwijs aan het onderwijs terug te geven, als uitweg uit de ideologische en sterk politiek-polariserende impasse.

Tot zover het ideaalbeeld. Het ontbrak echter niet aan werkelijkheidszin inzake de totstandkoming van deze wensdroom. Vandaar dat er in het manifest werk werd gemaakt van te volgen paden voor het geleidelijk in praktijk brengen van wat voorop geplaatst werd.

Welke paden?

Inspraakorganen

Onderwijs is een dienst aan en van de gemeenschap. Geef het onderwijs, dat vandaag louter een zaak is van inrichtende machten, dan ook terug aan de gemeenschap. Een eerste piste die hiertoe moet bijdragen, is de uitbouw van inspraakorganen: op elk niveau dienen deze structuren opgezet om alle betrokkenen mee het onderwijsbeleid te laten bepalen. Men voorzag 'onderwijsraden' op Vlaams, regionaal en lokaal vlak. Op Vlaams niveau moest deze raad adviesbevoegdheid krijgen over alle pedagogische aangelegenheden. Prioritair, volgens de manifestschrijvers, op het vlak van de hervorming van het secundair onderwijs. Op het regionale vlak dienden de onderwijsraden het pad te effenen naar meer afstemming tussen de onderwijsnetten. Plaatselijk diende het beleid

Georges Monard, voormalig secretaris-generaal van het Vlaams onderwijsdepartement, blikt terug op het manifest van de CVP-jongeren uit 1969, reflecteert over de parallellen met huidige onderwijsvoorstellen en maakt een kansanalyse over de haalbaarheid vandaag.

van elke school aangestuurd vanuit een lokale schoolraad. Lokale autonomie, ten aanzien van het beleid van scholen, werd sterk benadrukt. Mits enkele verschillen naargelang van het niveau, moesten deze onderwijsraden steeds samengesteld worden uit vertegenwoordigers van ouders, leerlingen, inrichtende machten en de Gemeenschap.

Gelijke kansen

De opgenomen passages in het schoolpact, die de lof der democratisering predikten, bleven hoofdzakelijk dode letter. Na verdeling over de onderwijsnetten was er schromelijk weinig geld over om verder impulsen te geven aan democratisering. Vandaar dat bij deze herziening van het schoolpact gepleit wordt voor concrete, met middelen ondersteunde, plannen voor meer democratisering. Destijds betekende dit verlenging van de leerplicht, hervorming van de studietoelagen, uitwerking van het betaald educatief verlof, gratis vervoer voor allen...

Hoe groeien naar pluralistische gemeenschapsscholen?

De pleitbezorgers van de pluralistische gemeenschapsschool waren nuchter genoeg om te weten dat dergelijk voorstel niet van vandaag op morgen aanvaard, laat staan bewerkstelligd zou worden. Om de ernst van hun pleidooi te onderstrepen, werd tevens een soort van stappenplan op weg naar hun ideaal ontworpen.

In hoofdlijnen moest het gaan om het bevorderen van openheid en samenwerking tussen de bestaande onderwijsnetten. Daarnaast wou men dat experimenten zouden leiden tot goede voorbeelden.

Fase 1: geografisch gespreid worden experimenten *à la* pluralistische gemeenschapsschool opgezet. Ze krijgen absolute prioriteit inzake investeringen en hangen rechtstreeks af van de onderwijsraden. Nieuwe onderwijs-

vormen worden ook best opgericht en onmiddellijk op de leest geschoeid van de pluralistische gemeenschapsschool.

Fase 2: hervorming van de gemeentelijke en provinciale scholen naar pluralistische gemeenschapsscholen.

Fase 3: geleidelijke deconfessionalisering van het vrij onderwijs.

Katholieke scholen moeten open

scholen worden, dit door het inrichten van niet-confessionele zedenleer. Verder: dekloralisering door het benoemen van leken op verantwoordelijke functies, volledige onderwerping aan de inspectie, autonomie van de lokale schoolbesturen.

Fase 4: hervorming van het rijksonderwijs, want te gecentraliseerd en te rechtstreeks afhankelijk van de onderwijsminister. Dit moet gebeuren door het verzelfstandigen van het rijksonderwijs, het geven van meer autonomie aan de scholen, het afzien van de neutraliteitsverklaring en het evolueren naar pluralisme.

Over de fasen heen werd gezegd dat de afstand tussen de verschillende netten precies diende te vervagen door aan de verschillende scholen meer autonomie te geven en door samenwerking op parascolair vlak te stimuleren. De regionale raden dienden op dit vlak hun rol te spelen.

Programmatie en financiering van de scholenbouw

Wat volgens de manifestenschrijvers eveneens

Georges Monard

Wie eens gestart is met een brede rekrutering kan niet terug. Dat is niet alleen een zaak van inrichters, maar ook van leraars en dus ook van personeelscentrales.

”

een stoorzender was om hun ideaal te bereiken, is de manier waarop destijds de financiering van de scholenbouw gebeurde. Men stelde voor: inkadering in de planning ruimtelijke ordening; ten laste name van de scholenbouw voor alle netten door de overheid, met de overheid als naakte eigenaar van alle schoolgebouwen en het vruchtgebruik voor de schoolraden; en - voortspuitend uit het voorgaande - schoolgebouwen toebehorend aan de gemeenschap, gemeenschapshuizen in spe.

33 JAAR LATER

Tot zover de inhoud van het manifest 'Voor een pluralistische gemeenschapsschool'.

Er werd uitgebreid ingegaan op de inhoud van een manifest van de CVP-jongeren uit 1969. Zondermeer klinken verschillende elementen uit dit meer dan dertig jaar oud document zeer actueel. Meer dan dat, in het discours van de huidige onderwijsminister klinken heel wat van die elementen door.

De redactie van *De gids op maatschappelijk gebied* vroeg aan voormalig secretaris-generaal van het Vlaams onderwijsdepartement, Georges Monard, om terug te kijken op bedoeld manifest, te reflecteren over de parallellen met huidige voorstellen en een kansanalyse te maken over de haalbaarheid vandaag.

Kritische terugblik op omstandigheden en omgeving

GEORGES MONARD: Het hierboven omschreven manifest dient uiteraard geplaatst in de context van toen. Ook de achterliggende bedoe-

ling ervan was belangrijk, men wou immers de hindernissen voor progressieve frontvorming wegnemen. Het manifest vertrok dan ook te veel vanuit die optiek. Onderwijsproblemen moeten echter benaderd worden vanuit de zorg voor goed onderwijs.

Georges Monard

Onderwijsproblemen moeten benaderd worden vanuit de zorg voor goed onderwijs.

”

Het manifest werd door de omgeving ook sterk onderge- waardeerd. Enkel het element pluralisme kreeg aandacht. Zoals beschreven moet het duidelijk zijn dat het om veel meer ging

dan pluralisme. Het was destijds een poging om zowel de schoolautonomie, onder bepaalde voorwaarden, te herstellen als een pleidooi voor meer democratisering. Het eerste element werd uitgebouwd rond de slogan 'geef de school aan de lokale gemeenschap' en rond de voorstellen tot het oprichten van onderwijsschoolraden. Het tweede element kreeg vorm door het benadrukken van de noodzaak om open scholen te creëren die openstaan voor iedereen en die een antwoord trachten te geven aan diverse levenshoudingen.

Aan beide elementen werd in het debat, volgend op het publiek maken van het manifest, geen aandacht besteed. Grote weerstand en weerwerk was er van het katholiek onderwijs en de katholieke zuil. In de andere netten leefde deze problematiek ook niet. Reacties uit het toenmalig rijksonderwijs bestonden eruit te zeggen dat het rijksonderwijs *de facto* pluralistisch was. De pluralistische gemeenschapsschool kon volgens hen snel vorm krijgen, hef de vrije scholen op... Vandaar dat het manifest voor de pluralistische gemeenschapsschool, wat wij nu zouden verwachten, ook niet uit deze hoek kwam.

Geen van de elementen uit het manifest werd gerealiseerd in de schoolpactherziening in

1973. Integendeel, de verzuiling werd nog versterkt. Het manifest werd afgevoerd.

Inhoudelijke terugblik, met een knipoog naar de actualiteit

GEORGES MONARD: Terwijl er in het manifest van uit gegaan werd dat onderwijs een gemeenschapstaak is en ook dat deze overheid inrichter van onderwijs diende te zijn, bestaat een actuele visie er veeleer in dat de overheid een aantal essentiële elementen moet waarborgen zonder zelf onderwijs te hoeven inrichten. Wat het gemeenschapsonderwijs betreft, is deze visie in de praktijk omgezet. De overheid heeft zich trouwens niet zo'n goede inrichter van onderwijs getoond.

Naar mijn mening moet de overheid in onderwijsbeleid onderwijs mogelijk maken, gelijke kansen en kwaliteit garanderen.

Onderwijs mogelijk maken, zoals eerder gezegd, hoeft niet te betekenen dat de overheid inrichter dient te zijn.

'Gelijke kansen' begint met 'gelijke toegang'. Op dit vlak is de vrijheid van onderwijs ge- en vaak ook misbruikt geweest.

Daarnaast wil de grondwet, met de vrijheid van onderwijs, onderwijs garanderen als recht, maar ook een beperking opleggen aan de overheid. Wie onderwijs wil organiseren, gebaseerd op een project, kan dit. Een monopolie in het aanbieden van onderwijs is nu net wat de grondwet heeft geprobeerd in te dammen. Het schoolpact heeft de vrijheid van onderwijs ingeperkt, want herleid tot confessioneel en niet-confessioneel onderwijs. De vrijheid van onderwijs is veel ruimer dan dat. Het gaat om pluriformiteit. Die idee lag destijds eigenlijk aan de basis van het manifest. Dit is ook een zeer actuele invulling. De maatschappelijke tweespalt 'confessioneel tegenover niet-confessioneel' is niet meer van deze

Georges Monard: "‘Gelijke kansen’ begint met ‘gelijke toegang’. Op dit vlak is de vrijheid van onderwijs ge- en vaak ook misbruikt geweest."

tijd. Eigenlijk gaat het om het geven van de school aan de lokale gemeenschap. Dat mensen wensen zich te verenigen en energie te investeren in het maken van school is eigenlijk de essentie van de onderwijsvrijheid en meteen een erg moderne kijk op onderwijsbeleid.

De vrijheid van onderwijs staat ook niet alleen in de grondwet. In die zin is deze vrijheid niet absoluut, maar staat ze naast het gelijkheidsbeginsel en naast het recht op onderwijs. Recht op onderwijs houdt in: recht op gelijke kansen en recht op kwalitatief onderwijs. Inzake kwaliteit ontstaat er een spanning tussen kwaliteit en vrijheid. Het meest in het oog springende voorbeeld is hier te vinden in het technisch en beroepssecundair onderwijs. Hedendaagse kwaliteit vereist redelijkerwijs een zekere schaalgrootte en grote investeringen in infrastructuur. Dit is een treffend voorbeeld van moderne vragen,

van essentieel debat. Niet de vraag of er nu godsdienst of zedenleer dient aangeboden.

Een ander spanningsveld tussen vrijheid en kwaliteit is terug te vinden in het debat m.b.t. de eindtermen. Waarschijnlijk is de overheid, weze het samen met het onderwijsveld, te ver gegaan. Eindtermen geven de kwaliteitsstandaard aan die van onderwijs voor alle leerlingen verwacht mag worden. Concrete aanpak, methodiek en uitwerking is een zaak van onderwijsverstrekkers en een zaak van de leerplannen.

Aanbeveling aan het katholiek onderwijs? Of, ruimer, worden schoolbesturen best democratisch verkozen?

GEORGES MONARD: Vanuit de visie dat de vrijheid van onderwijs eigenlijk inhoudt dat lokale mensen op basis van een project een school dragen, is het noodzakelijk en toekomstgericht dat inrichtende machten de afspiegeling zijn van een lokale gemeenschap. Inrichtende machten dienen deze spiegel te zijn en dit kan enkel door breed te rekruteren. In de rekrutering naar mensen die een school wensen te dragen, houdt men best tred met evoluties in de samenleving. Inrichtende machten moeten in algemene termen professionaliseren, verjongen en vervrouwelijken. Hiertoe neemt men in het katholiek onderwijs best zelf initiatief. Ouders zijn via hun kinderen consumenten van onderwijs. Er zijn ook ouders die producent van onderwijs kunnen en willen zijn. Het zijn deze mensen die een inrichtende macht kunnen voeden.

Verkiezingen leiden niet tot dit resultaat.

Het wijzigen van het grondwetsartikel dat de onderwijsvrijheid garandeert, is geen sinecure

Georges Monard

Ouders zijn via hun kinderen consumenten van onderwijs. Er zijn ook ouders die producent van onderwijs kunnen en willen zijn.

”

en zou ook niet verstandig zijn. De onderwijsvrijheid in de grondwet is in wezen modern, want biedt een dam tegen overdreven overheidsinmenging. Artikel 24 veranderen is even ondenkbaar als artikel 1 van de Nederlandse grondwet schrappen.

Actuele invulling voor het karakter van katholieke scholen?

Hoe dan omgaan met het karakter van een katholieke school in de hedendaagse samenleving? Hoe zich als katholieke school opstellen? Op een open forum van het VSKO werden onlangs vier mogelijke modellen voorgesteld.

- Institutionele secularisering: katholieke scholen vormen zich om tot pluralistische scholen waar het christelijk geloof naast andere levensbeschouwingen een plaats krijgt.
- Institutionele reconfectionalisering: *back-to-basics*-benadering, men organiseert katholiek onderwijs enkel voor katholieken. Het gaat dan om bijzonder kleine, maar sterk geïnspireerde scholen.
- Het aanbieden van een waarde-opvoeding in christelijk perspectief: het moderne katholieke opvoedingsproject.
- De katholieke school als dienst aan identiteitsvorming in een plurale samenleving: men erkent interne en externe pluraliteit en treedt in dialoog vanuit een specifiek geprofileerd christelijk geloof.

Kiezen voor één van deze modellen lijkt uitgesloten. In drie van de vier modellen dient men met een kleine kern van dragers van het christelijk geloof een grote groep te inspireren. Dit zal altijd een probleem vormen; met

tien mensen kun je er honderd animeren, maar geen zevenhonderd. Essentieel lijkt enerzijds het aanvaarden van verscheidenheid bij leerlingen en leerkrachten en anderzijds het reëel betrekken van beide partijen bij de zaak.

GEORGES MONARD: Ook volgens mij zijn er diverse antwoorden mogelijk. Belangrijk is dit ook lokaal te laten groeien. Een koepel moet het nadenken hierover stimuleren, maar mag dit niet opleggen. Eén model is voor mij absoluut uitgesloten: dat van de reconfessionalisering. Wie eens gestart is met een brede rekrutering kan niet terug. Dit is niet alleen een zaak van inrichters, maar ook van leraars en dus ook van personeelscentrales. Mocht de weg van de reconfessionalisering gekozen worden, dan moeten de onderwijsbonden tot het uiterste gaan.

TOT SLOT

Dat de voorstellen van de CVP-jongeren van destijds enige gelijkenissen vertonen met de ideeën van De Gucht en co kan zondermeer gezegd worden. Dat dorheen het voorgaande nuanceringen ten aanzien van toen zijn aangebracht, is ook waar. Hetzelfde geldt voor suggesties van beleidskoers voor vandaag en morgen. Absoluut overeind staat dat jongeren van toen hun sociologisch gelijk vandaag gehaald hebben.